

Sjølvrapporterte språkhaldningar frå ungdomar i Sogndal

Av Ragnhild Haugen

1 Teoretisk bakgrunn

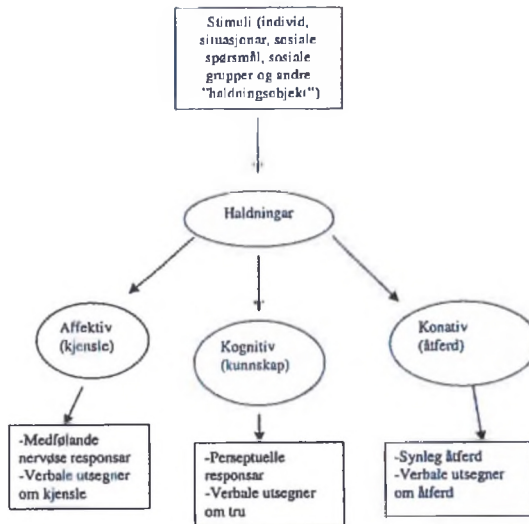
Haldning er eit abstrakt omgrep med basis i sosialpsykologien. Termen “social attitude” vart introdusert av Thomas og Znaniecki alt i 1918 (jf. Stahlberg og Frey 1993). Eit synonym for ordet haldning er innstilling. Nielsen og Raaheim (1997: 546–547) seier: “Med holdninger eller innstillinger (eng. *attitudes*) forstår man i sosialpsykologien tendensen til å reagere positivt eller negativt på visse typer av sosiale objekter.” Språk kan vera eit slikt objekt.

Det er fleire oppfatningar av korleis haldningane våre er strukturerte i oss. Den eine og mest utbreidde måten å strukturera haldningar på tek utgangspunkt i ein einkomponentmodell. Affekt/kjensler er den sentrale biten i denne modellen.

Sjølv om haldningane ikkje kan observerast direkte, kan konsekvensane av haldningane våre likevel koma til syne på ulike måtar. Difor er det mange som meiner at haldningane er samansette av fleire komponentar som ikkje kan samlast i ei generell evaluering. Ei inndeling ut frå kjensle, åtferd og kunnskap går heilt attende til dei greske filosofane. Brukt i sosialpsykologiske arbeid kjenner ein til ei slik tredeling hjå Mc Dougall alt i 1908, men trekomponentmodellen spela ikkje noka sentral rolle innafor haldningsgranskningar før på 1960-talet (jf. Hewstone, Manstead og Stroebe 1997). Haldningane vert etter denne teoretiske modellen delte inn etter desse tre komponentane: ein kognitiv (kunnskapsmessig) komponent, ein affektiv (emosjonell) komponent og ein konativ (åtferdsretta) komponent.

I sosialpsykologien blir "holdning" gjerne beskrevet som en *handlingsdisposisjon*, dvs. en underliggende tendens til å tenke (kognitiv komponent), føle (affektiv komponent) og handle (atferdsmessig komponent) på bestemte måter i gitte situasjoner. (Raaheim 2000: 89–90)

Modellen etter Rosenberg og Hovland (1960: 3) syner denne inndelinga:

Figur 1: Figuren viser den strukturelle inndelinga til trekomponentmodellen (etter Rosenberg og Hovland 1960: 3).

Modellen viser òg korleis ein reint metodisk kan gå fram for å skaffa seg data om haldningar.

1) Ein kognitiv (kunnskapsmessig) komponent som gjeld det medvitne planet, dvs. det me veit, meiner eller trur. I samband med språk kan ein t.d. testa kor mykje språkbrukaren veit og reflekterer om språk.

2) Ein affektiv (evaluerande) komponent som har med graden av kjensler og ladninga på kjenslene å gjera, dvs. korleis me sympatiserer eller tek avstand frå noko, og i kor sterk grad dette kjem til ut-

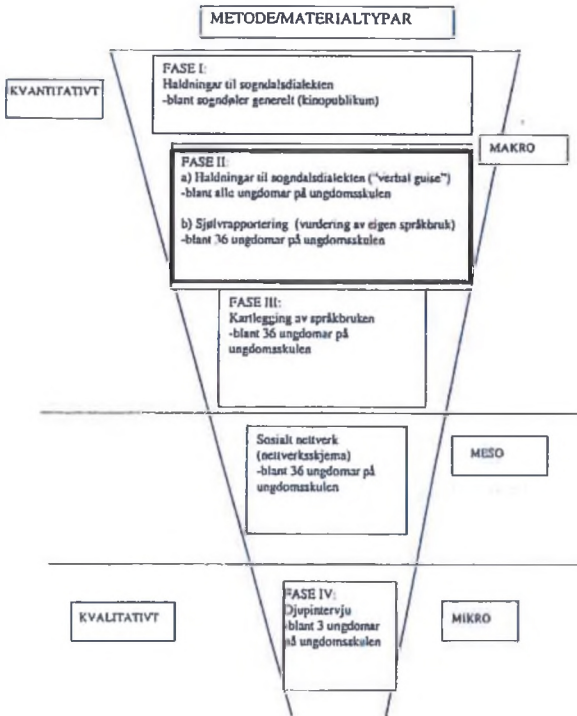
trykk. Språkleg vil ein her kunna sjå korleis språkbrukaren vurderer talemålet, om det vert gjeve positive eller negative karakteristikkar.

3) Ein konativ (handlingsmessig) komponent som styrer handlingssida, dvs. korleis me reagerer og oppfører oss. Her kan ein sjå korleis folk handlar i praktiske språksituasjonar både når det gjeld eige språkval og reaksjonar til andre sine variantar.

2 Metodeval

Fleire har metodiske innvendingar mot å operera med ei tredelt inndeling av haldningsomgrepet, for i praksis har det vist seg at det lett kan bli glidande overgangar mellom komponentane. Det kan med andre ord reint empirisk vera vanskeleg å halda desse tre komponentane frå kvarandre (jf. Eagly & Chaiken 1993). Trass i denne relevante innvendinga, synest eg det er meir ein styrke enn ein veikskap at ein også empirisk prøver å studera haldningar til fenomen ut frå ulike metodiske innfallsvinklar. Avhandlinga til Kristiansen i Danmark (1991) er eit godt døme på at dette kan vera ein fornuftig måte å tenkja på når det gjeld sosiolingvistiske haldningsgranskingar.

Prosjektet mitt "Språk og språkhaldningar i bygdebyen Sogndal" er såleis oppbygd av fleire delundersøkingar. Ved hjelp av ulike innsamlingsmetodar er målet å få eit best mogleg innsyn i talemålet og haldningane til talemålet blant ungdomar i Sogndal. Heile prosjektet kan skjematisk illustrerast slik (sjå neste side):

Figur 2: Figuren, som skal lesast frå toppen og ned, gjev eit samla oversyn over metode og materialtypar for prosjektet "Språk og språkhaldningar i bygdebyen Sogndal".

2.1 Sjølvrapportering – ein direkte metode

I denne artikkelen vil eg leggja fram resultatane frå sjølvrapporteringsdelen fase IIb (jf. fig. 2). Her ville eg med ein direkte metode prøva å få tak i kognitive og affektive haldningar til sogndalsdialekten.

Dei to mest utbreidde innsamlingsmåtene innafor den direkte metoden er spørreskjema og intervju. Det er mykje som tyder på at ein ved direkte spørsmål til språkbrukaren om korleis han likar bestemte språk eller språkdrag, lett kan framelska det allment godkjende, dvs. det stereotype. Når ein spør informantane direkte, får ein lettast tak i deira medvitne, men gjerne overflatiske,

vurderingar. Ein vil truleg ikkje så lett få tak i djupareliggjande og private oppfatningar om saka, og særleg ikkje dersom desse ikkje stemmer overeins med det som vert oppfatta som den offisielle folkemeininga. Forsvarsmekanismar for å verna sitt eige sjølvbilete og ynske om sosial godkjenning kan vera med på å skilja mellom kva ein kan seia og kva som vert verande gøymde heldningar hjå kvar einskild (jf. Baker 1992: 2–13).

Sjølvrapportering av tru, kjensler og oppførsel kan med andre ord innehalda mange feilkjelder. Folk kan lata vera å svara på spørsmålet, dei kan vri på det for å verna om privatlivet sitt eller for å oppnå sosial anerkjenning og unngå å bli mislikt. Måtar å imøtekoma dette problemet på er til dømes:

- 1) Å fletta inn spørsmål som ein veit informanten er interessert i.
- 2) Å fortelja at det ikkje finst rette eller galne svar – berre ærlege svar.
- 3) Å fortelja at alt dei seier er anonymt og konfidensielt og berre vil bli brukt til forskning.

Desse teknikkane vert likevel berre sedde på som delvis suksessfulle. Av den grunn har eg òg samla inn heldningsdata ved hjelp av indirekte metode, men det vil eg ikkje koma nærare inn på i denne artikkelen. Same kva metode ein vel, finst det feilkjelder ein lyt ta omsyn til. Nedafor vil eg sjå på resultatata frå den direkte heldningsgranskinga mi som byggjer på opplysningar frå eit sjølvavkryssings-skjema og munnlege utsegner frå 36 informantar i 8.–10. klasse ved Sogndal ungdomsskule våren 2001. Denne innsamlinga vart gjennomført etter at dei fyrst hadde delteke på den indirekte granskinga, ein “verbal-guise” test (jf. figur 2), slik at elevane hadde høyrte alle stemmene tidlegare.

Under den indirekte heldningsgranskinga fekk ikkje deltakarane høve til å kommentera sjølve måten å dela inn sogndalsdialekten på. Eg fekk derimot ein kontroll på denne inndelinga når elevane i den direkte heldningsgranskinga vart bedne om å plassera seg sjølve i høve til den varieteteten dei meinte låg nærast deira eigen måte å snakka på. Sjølve skjemaet som elevane fekk utdelt, såg slik ut:

Vurdering av ditt eige talemål

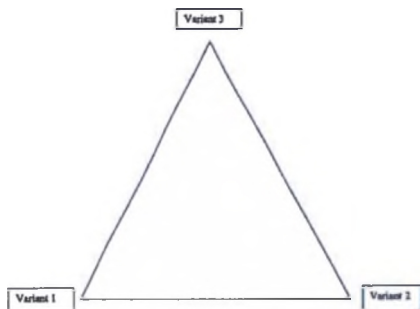
Du har no høyrte 6 ulike tekstar. Desse tekstane vart presenterte på tre ulike variantar av sognsdalsdialekten. Korleis snakkar du? Kven av personane sitt talemål ligg nærast ditt eige? Set eit kryss i eller på trekanten der du vil plassera ditt eige talemål.

Overskriftene her kan hjelpa deg med å hugsa korleis dei ulike stemmene snakka:

Variant 1: "Handletur til Bergen" og "Send på gangen"

Variant 2: "Fisketur i Dalen" og "Stilling av skuleklokka"

Variant 3: "På klassetur til museet" og "Tjuveri i klasserommet"

På det ferdiglaga skjemaet vart informantane bedne om å kryssa av i trekanten ved den dialekten, dvs. varietet¹ av sognsdalsdialekten som likna mest på deira eigen måte å snakka på. Dersom dei ikkje snakka likt som nokon av dei tre varietetane dei høyrde, sa eg til dei at dei fekk setja eit kryss utafor trekanten og gjerne skriva kva dei ville kalla dialekten sin. Denne testen vart leia av og gjennomført saman med meg.

Seks av dei 36 informantane valde løysinga med å setja kryss utafor trekanten, og desse har eg summert opp under ein kategori eg har kalla "anna" av di svara fell utafor kategoriseringa mi. To av desse seks informantane har kalla språket sitt bokmål/nynorsk, ein har kalla det bokmål, ein har kalla det ein blanding av sogndøl og vikle, ein har kalla det ein blanding av sogndøl og bokmål, og ein har ikkje kalla det noko i det heile. Desse svara syner at ein ved ei

1 På skjemaet til informantane har eg nytta variantar av di varietet er eit faguttrykk som ikkje ville ha gjeve noka mening for dei.

førehandsinndeling alltid står i fare for å pressa informantane sine inn i kategoriar som dei sjølve ikkje identifiserer seg med. Det viser seg her likevel at flesteparten har valt ein av dei tre kategoriene og på det viset ser ut til å ha godkjent dei tre sogndalsvarietetane.²

3 Resultat

Sidan denne sjølvrappoteringsdelen av haldningsgranskinga berre vart gjennomført med 36 uttrekte informantar, vert tala småe når kvar person berre kan telja ein gong i kvar av underkategoriene. Eg har av den grunn valt å presentera resultatata her både kvantitativt og kvalitativt.

Sjølvrappoteringsresultata kan delast inn att i to delar. Den fyrste delen, dei kognitive haldningane med hypotese H1–H3, byggjer på informantane sine eigenvurderingsevner når det galdt korleis dei sjølve snakka i høve til dei tre varietetane (jf. trekanten). I den andre delen, dei affektive/kognitive haldningane i hypotese H4–H6 og dei

2 Denne tredeling byggjer på mine egne intuisjonar av kva variablar som heng saman i dialekten i Sogndal. Inndelinga er likevel ikkje tilfeldig. Ho er danna på bakgrunn av personleg kjennskap til dialekten gjennom oppveksten i bygda, skriftlege kjelder om kva som kjenneteiknar den gamle sogndalsdialekten (jf. Larsen 1926, Ølmheim 1971, 1983 og 1986), uformelle vurderingar av kva folk i lokalsamfunnet karakteriserer som gamalt og nytt og korleis folk snakkar. To av dei tre språkvarietetane er identiske med dei eg brukte i hovudfagsundersøkinga mi i 1996. Der opererte eg med 18 språklege variablar (9 fonologiske og 9 morfologiske variablar) og skilde mellom to varietetar, ein tradisjonell og ein nyare varietet (jf. Haugen 1998). Ut frå observasjonar av talemålet hjå fleire elevar ved Sogndal ungdomsskule våren 2000, har det kome til endå 6 nye språklege variablar, 4 fonologiske (ikkje lenger diftongering av norrøn lang *á* > /au/ generelt, t.d. i ord som *språk*, ikkje lenger differensiering av sambandet *m* > *dn*, t.d. i ord som *korn*, samanfall mellom den palatale affrikaten /c/ og den postalveolare frikativten /ʃ/, i ord som t.d. *kino* og retroflekttering av sambandet *rt*, som i t.d. *stort*) og 2 morfologiske (bortfall av *i*-endingar i bunden form eintal av sterke hokjønnsord og i fleirtal av inkjekjønnsord, slik at *boki* vert til *boka* og *husi* til *husa*). Med desse trekka vert språket så markert annleis enn i varietet 2, at det må kallast ein ny tredje språkvarietet. Det å kalla desse tre måtane å snakka sogndøl på for varietetar, er ei idealisering frå mi side, men alle dei nye trekka som er med i varietet 3, vart registrerte i språket hjå elevar som hadde minst ein forelder frå Sogndal. Ut frå dette, meiner eg at eg denne gongen ikkje kan nøya meg med å operera med dei to varietetane eg hadde i hovudoppgåva. Alle dei tre varietetane ser ut til å vera levande i språksamfunnet og må difor vera med i ei ny gransking av sogndalsdialekten.

kognitive haldningane i hypotse H7–H9, tek eg utgangspunkt i informant svar frå språkopptaka. Resultata eg har kome fram til, byggjer her på ei heilskapleg vurdering av korleis informantane uttrykkjer seg. Ved hjelp av ein del informantsitat vil eg visa døme på typiske representantar for den inndelinga eg har gjort. Elevar som eg har vurdert som positive til tradisjonell sogndalsdialekt, har anten sagt at sognemålet eller sogndalsmålet er den finaste dialekten dei veit (jf. tabell 4 og 5) eller uttrykt seg svært positive i samtalen elles. Elevar som verka meir nøytrale eller tvetydig innstilte, vert difor ikkje rekna med til den gruppa.

Hypotesane H1–H6 er testa statistisk, men sidan gruppene er småe og nokså oversiktlege, vel eg òg å presentera resultata meir kvalitativt i oversynstabellar. Resultata av hypotese H7–H 9 vert berre presenterte kvalitativt.

3.1 'Kognitiv haldning' – 'foreldrebakgrunn'

H1: Det vil vera skilnad på dei ikkje-verbale vurderingane av eige talemål hjå elevar med ulike foreldrebakgrunn.

Foreldre- bakgrunn ³	Språkleg varietet				Total
	var. 1	var. 2	var. 3	anna	
2fS	4	3	5	0	12
1fS	4	4	3	1	12
0fS	2	2	3	5	12
total	10	9	11	6	36

Tabell 1: Sjølvvurdering av språkleg varietet i høve til foreldrebakgrunn.

3 0fS = Ingen foreldre frå Sogndal, 1fS = Ein av foreldra frå Sogndal og 2fS = Begge foreldra frå Sogndal

Ein kji-kvadrat test viser at det ikkje er nokon signifikant skilnad mellom foreldrebakgrunnsgruppene med omsyn til dei tre varietetane (fridomsgrader = 4, $\chi^2 = 0,751$ og $p = 0,945$).⁴ Testen gjev òg eit varsku om at her er svært småe forventningsverdiar i og med at det her er mange ruter som har svært låge verdiar. Nullhypotesen om ingen skilnad mellom elevar med ulik foreldrebakgrunn vert ståande.

Trass i at tala er småe, viser tabell 1 at det er fleire elevar både i den gruppa som har begge foreldra frå Sogndal, og i den gruppa som berre har ein forelder frå Sogndal, som hevdar at dei snakkar varietet 1 eller 2 enn det er i gruppa med ingen foreldre frå Sogndal. Alle med begge foreldra frå Sogndal plasserer seg dessutan innafor ein av dei tre sogndalsvarietetane. Fem av dei seks som har kalla språket sitt noko anna, dvs. t.d. nynorsk, bokmål eller blandingspråk, er elevar med ingen foreldre frå Sogndal.

3.2 'Kognitiv haldning' – 'kjønn'

H2: Det vil vera skilnad på dei ikkje-verbale vurderingane av eige talemål hjå gutar og jenter.

Kjønn	Språkleg varietet				Total
	var. 1	var. 2	var. 3	anna	
Jenter	2	5	6	5	18
Gutar	8	4	5	1	18
total	10	9	11	6	36

Tabell 2: Sjølvvurdering av språkleg varietet i høve til kjønn

Ein kji-kvadrat-test viser at det ikkje er nokon skilnad mellom jenter og gutar når det gjeld å snakka varietet 1, 2 og 3 (fridomsgrader = 2,

4 Fridomsgrader representerer talet på verdiar i eit datasett som kan variera. Formelen er $n-1$, dvs. talet på einingar som er med minus ein mindre enn talet på observasjonar i utvalet. For meir om dette sjå Hellevik 2002: 402, Woods, Fletcher og Hughes 2000: 102 og Sheskin 2000: 86–88.

$x^2 = 3,328$ og $p = 0,189$). Nullhypotesen om ingen skilnad mellom kjønna vert difor ståande.

Tabell 2 syner i reine tal at nesten halvparten av alle gutane, 8 av 18, vurderer talemålet sitt til å liggja nærast varietet 1, medan jentene har flest eigenvurderingar i retning av varietet 3. Det ser med andre ord ut som at jentene meiner dei har eit språk som ligg lenger borte frå den tradisjonelle sogndalsdialekten (varietet 1) enn gutane.

Det er òg verdt å merkja seg at jentene står bak fem av dei seks som har sagt at dei har eit talespråk som ligg utafor trekanten. Dei har med andre ord plassert seg under det som her går under samleomgrepet "anna".

3.3 'Kognitiv haldning' – 'klassetrinn'

H3: Det vil vera skilnad i den ikkje-verbale vurderinga av eige talemål mellom elevane på dei ulike klassetrinna.

Klassetrinn	Språkleg varietet				Total
	var. 1	var. 2	var. 3	anna	
8.	2	3	8	3	16
9.	6	0	0	3	9
10.	2	6	3	0	11
total	10	9	11	6	36

Tabell 3: Sjølvvurdering av språkleg varietet i høve til klassetrinn.

Kji-kvadrattesten viser her at det er signifikant skilnad mellom klassestega (fridomsgrader = 4, $x^2 = 18,889$ og $p < 0,001$). Nullhypotesen om at det ikkje er nokon skilnad mellom klassestega når det gjeld dei tre varietetane, vert difor forkasta. Samstundes gjev testen òg her melding om at mange av dei forventa verdiane er svært små. I to av rutene er det jo heller ingen observasjonar.

Tabell 3 viser at det går an å sjå eit mønster, og at klassane har kvar sin "favoritt-varietet". Elles kan ein sjå at alle elevane i 10. klasse

har vurdert språket sitt i høve til ein av dei tre sogndalsvarietetane. Dei seks som har kalla språket sitt "anna", er likt fordelte på 8. klasse og 9. klasse. Dei elevane i 9. klasse som ikkje har hamna i kategorien "anna", har vurdert seg sjølve til å snakka nærast varietet 1. Elevane i 9. klasse utgjer hovudtyngda, 6 av 10, av alle i varietet 1. Hovudtyngda av elevane i 8. klasse, 11 av 16, har vurdert språket sitt i høve til varietet 3 eller utafør trekanten, "anna". For elevane i 10. klasse har over halvparten, 6 av 11, sagt at språket dei snakkar ligg nærast varietet 2.

3.4 'Affektiv/kognitiv haldning'

Før eg ser nærare på dei affektive/kognitive haldningshypotesane, vil eg presentera eit oversyn som viser kva informantane svara under samtalanane på spørsmål om kva dei tykte var den finaste og den styggaste dialekten. I dei to tabellane nedafør har eg delt informantane inn etter foreldrebakgrunn og kjønn.⁵

5 Spørjeteikna i somme av rutene tyder at informantane ikkje har gjeve noko svar på spørsmåla.

Den finaste dialekten		Den styggaste dialekten
Inf. nr. og kl.	Jenter med to foreldre frå Sogndal	
1 (8.)	Stavanger og sogning	Toten
2 (8.)	Sogning	Bergensk
3 (8.)	Stavanger og Kristiansand	Breitt sognemål
4 (8.)	?	Trøndersk
5 (8.)	Bergensk karskje	Veit ikkje heilt
	Jenter med ein av foreldra frå Sogndal	
13 (8.)	Stavangersk og sogning	Skånsk
14 (8.)	Sogning	Trøndersk eller bergensk
15 (8.)	Bergensk karskje	Halvt dansk-norsk nede i Sør-Noreg
16 (10.)	Sogndalsdialekten	Bergensk
17 (10.)	Trondheim	Stavanger og oslodialekt
18 (10.)	Vikjadialekt	Trøndersk og bergensk

	Jenter med ingen av foreldra frå Sogndal	
25 (8.)	Haugesund og austlandsk	Toten og sogning
26 (8.)	Bokmål	?
27 (9.)	Vikjadialekt	Bergensk og trøndersk
28 (9.)	Halling	Sogndalsdialekt (likar ikkje)
29 (9.)	Trønder	Sogndalsdialekt (likar ikkje)
30 (10.)	?, men sogndalsdialekten er fin	Gudbrandsdalen
31 (10.)	Bergen	?

Tabell 4: Den finaste og styggaste dialekten i høve til foreldrebakgrunn og klassesteg for jentene.

Det er sju av dei atten jentene som nemner sognedialekten blant dei finaste dialektane dei veit om, men det er òg tre jenter som har denne dialekten blant dei styggaste dialektane.

Den finaste dialekten		Den styggaste dialekten
Inf. nr. og kl.	Gutar med to foreldre frå Sogndal	
6 (8.)	Sogndalsdialekten (hm, ja)	Bokmål (hm, ja)
7 (8.)	Sogndalsdialekten	Bokmål og trøndersk
8 (8.)	Sogndalsdialekten	Bokmål og trøndersk
9 (9.)	Sognemål	Trøndersk
10 (9.)	Sogndøl	Bokmål
11 (10.)	Sogning og halling	Oslo, bokmål
12 (10.)	Sogning	Ingen spesiell
	Gutar med ein av foreldra frå Sogndal	
19 (8.)	Sogndalsdialekten	Bokmål
20 (8.)	Sogndalsdialekten	Toten
21 (9.)	Sognemål	Bergensk
22 (9.)	Sognemål	Trøndersk
23 (10.)	Sandane	Trøndelag og nordover
24 (10.)	?	?
	Gutar med ingen av foreldra frå Sogndal	
32 (8.)	?	Toten
33 (9.)	Sogning og dansk	Stavanger og Trondheim
34 (9.)	Sogndøl (Ja, he)	Trøndersk
35 (10.)	Stavanger	Bergensk
36 (10.)	Nordlending	?

Tabell 5: Den finaste og styggaste dialekten i høve til foreldrebakgrunn og klassesteg for gutane.

Blant gutane er det 13 som reknar sognedialekten for den finaste, og ingen som reknar han blant dei styggaste. Hjå gutane er det bokmål som dominerer svara når det gjeld dialektar dei ikkje likar, særleg er dette svaret hjå dei med begge foreldra frå Sogndal.

Både blant jentene og gutane kan ein elles leggja merke til at dei som har to foreldre frå Sogndal, er meir lokalt orienterte i svara på kva dialekt dei likar best enn det elevar med ein eller to innflyttarforeldre er. Alle gutane med to innfødde foreldre svarar at dei likar best dialekten som vert snakka i Sogn, medan jentene med den same

foreldrebakgrunnen gjev svar som i geografien strekkjer seg over heile det sørvestnorske området.

Svara i tabell 4 og 5 har saman med utsegner frå informantane om sogndalsdialekten spesielt, danna utgangspunkt for om eg har vurdert elevane til å vera positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten eller ikkje. Før eg presenterer desse resultatane, vil eg visa døme på nokre slike ytringar. Eg startar med informantar eg ikkje har vurdert som positive:

Intervjuar: Nei. Kva synest de om sogndalsdialekten då?

Inf-28: [Den]

Inf-29: Nei, det likar eg ikke.

Intervjuar: Det likar du ikkje?

Inf-29: Nei.

Inf-28: Nei.

Intervjuar: Ikkje du heller?

Inf-28: Nei.

Intervjuar: Kvifor ikkje det?

Inf-28: For det er så

Inf-29: firkanta, he, he, he.

Inf-28: "dao, pao og". Nei, eg veit ikkje heilt ..., men det er litt stilig dialekt viss du, eller du bruker han når du skal skrive tekstmeldingar og sånn på mobiltelefon, då brukar du alltid "dao og pao" og.

Inf-29: Ja. Mm.

Intervjuar: Mm.

Inf-28: Alt det der. Det er litt sånn stilig, for da, det er liksom sånn mobilgreier. Og så brukar ofte med irc og da.

Intervjuar: Ja.

Inf-28: Viss du snakkar med nokon fra Sogndal.

Dei to informantane, 28 (OfS) og 29 (OfS), gjev nokså eintydige negative svar på kva dei tykkjer om sogndalsdialekten. Spesielt informant 29 i sitatet over har vanskeleg for å seia kva ho ikkje likar med sogndalsdialekten, men ho gjev i alle fall uttrykk for eit negativt syn på dette talemålet. Informant 28 deler dette synet og knyter det til *ao*-lyden, eit trekk som svært ofte vert drege fram som kjenneteikn

på typisk eller brei dialekt. Likevel modererer denne informanten seg litt når ho får tenkt seg litt om. Ho hevdar at ho tykkjer det er litt stilig å bruka desse tradisjonelle trekka skriftleg når mottakaren er sogndøl. Denne skriftlege forma for tilpassing til sogndalsdialekten er truleg også enklare å tileigna seg og meistra enn den munnlege. Andre informantar kan vera meir tvetydige:

Intervjuar: Mm, har de høyrte på Fjogningen på radio?

Inf-25: Ja.

Inf-01: Ja.

Intervjuar: Kva synest de om det?

Inf-25: Det er ganske gøy egentlig

Inf-01: Artig.

Intervjuar: Likar de måten dei snakkar på?

Inf-01: E, ja.

Inf-25: Ja.

Inf-01: Det er breitt egentleg.

Inf-25: Mm.

Intervjuar: Er det nokon trekk eller nok-, noko med sogndalsdialekten de synest er stygt?

Inf-01: Ah.

Inf-25: Ja, eg syns det er ganske stygt med sånn skikkelig breitt liksom.

Inf-01: Ja.

Inf-25: Sånn overdrevent liksom.

Inf-01: Hm

Intervjuar: Kva seier du?

Inf-01: Eg er enig.

Inf-25: [snufs], mm.

Inf-01: Det er liksom litt sånn, æh, høyrest faktisk litt udanna ut og så snakka sånn voldsom brei liksom.

Inf-25: Ja.

Inf-01: Det er liksom så høgt ... he.

Inf-25: Det er mange som liksom gjerest på det, ja, ehe, he.

Inf-01: Ja, he.

Inf-25: Så blir det så mørkt liksom og bare sånn, ja.

Sitatet over, med informant 1 (2fS) og 25 (0fS), er eit godt døme på kor lite eintydig enkelte ungdommar uttalar seg. Begge informantane seier at dei likar måten dei snakkar på i radioinnslaget Fjogningen, der dei to programansvarlege snakkar brei sogndøl og systrending, men snur i neste omgang tvert om. Trass i at informant 1 fyrst svarar at ho tykkjer sogning er fint (jf. tabell 4), syner desse utsegnene litt seinare i samtalen at ho er meir tvetydig. I ein samtale der to og to sit saman og snakkar med meg, er det klart at dei lett kan bli påverka av kvarandre. Det kan verka som om informant 1 vert meir usikker når veninna ho sit saman med, så tydeleg markerer at ho tykkjer brei sogndalsdialekt er ganske stygt. Fleire informantar har tendensar til å motseia seg sjølve:

Intervjuar: Mm, kva er den styggaste dialekten de veit om då?

Inf-04: Sånn trøndersk høyrer litt dumt ut men.

Inf-03: He, he, eg veit ikkje. Eg synest det er litt teit når ein snakkar sånn skikkeleg breitt sognamål, he, he.

Intervjuar: Kvifor det?

Inf-03: Eg veit ikkje. Det høyrer så dumt ut på ein måte.

Litt seinare i samtalen seier ho derimot:

Inf-03: Eg synest ikkje det er noko sånn teit at dei snakkar skikkeleg breitt, he.

Inf-04: Nei.

Intervjuar: Du tykkjer ikkje?

Inf-03: Nei, eg synest det er heilt okå sånn då.

Også informant 3 (2fS) er såleis døme på ein informant som ikkje vert rekna som positiv til den tradisjonelle sogndalsdialekten, av di ho uttalar seg tvetydig.

Det tvetydige går att hjå fleire informantar:

Intervjuar: Mm, nei, kva synest de om sogndalsdialekten då?

Inf-05: Viss dei pratar heilt breitt, så kan det vera litt, synest eg kanskje det er litt harry.

Inf-15: Ja.

Inf-05: Nei, eg veit, det er no slik det er, nei, det er greitt, heilt fin dialekt det, hm.

Somme informantar ser ut til fyrst impulsivt å busa ut med det dei har på hjarta for så av ein eller annan grunn å moderera utsegnene sine. Dette kan vera eit teikn på at dei angrar på det dei har sagt, er svært usikre på kva dei meiner, eller at dei byrjar å tenkja strategisk i høve til den samtalesituasjonen dei er i. Ein skal ikkje sjå vekk ifrå at ein samtale med ein dialektforskar kan fungera som ein vekkjar som set i gang tankar informantane tidlegare ikkje har reflektert så nøye over. Dette kan òg føra til at informantane verkar famlande og inkonsekvente i måten dei svarar på. Trass i at informant 5 (2fS) såg ut til å henta seg inn att i sitatet over, seier ho litt seinare dette:

Intervjuar: Mm, slik ja, mm. Er det nokon, nokon sånne sogndalstrekk de synest er stygge? Noko som de ikkje er begynt å seia sjølv eller kva eg skal seia?

Inf-05: Eg veit ikkje.

Inf-15: veit ikkje. Det er vel ikkje.

Inf-05: Det er ikkje så mykje eg tykkjer er stygt. Æh.

Inf-15: Det er vel ikkje stygge, men eg har ikkje så lyst å prata sånn veldig breitt.

Inf-05: Nei.

Intervjuar: Kvifor ikkje det?

Inf-15: Æh.

Inf-05: For det har eg aldri gjort, og då vil ikkje eg pluteleg begynna å gjera det heller.

Inf-15: Nei.

Det er nokså tydeleg her at verken informant 5 eller informant 15 (1fS) er særleg positive til den breie sogndalsdialekten. Elevane frå 8. klasse verkar jamt ofte meir spontane og kan gje meir positivt eller negativt lada utsegner om talemålet enn dei eldre elevane, særleg samanlikna med elevar frå 10. klasse. Somme elevar i 10. klasse kan difor vanskeleg seiast å gje direkte negative utsegner om sogndals-

dialekten, men heller uttala seg meir nøytralt slik informant 17 (1fS) og 31 (0fS) nedafor er døme på:

Intervjuar: Nei, kva synest de om sogndalsdialekten?

Inf-31: Er grei nok.

Inf-17: Mm.

Intervjuar: Kva meiner du med det?

Inf-31: He, hm.

Inf-17: Sunnfjording er ein fin dialekt, faktisk.

Inf-31: He.

Inf-17: Sogndalsdialekten, altså han er midt på treet. Han er ikkje stygg, og han er ikkje direkte fin heller.

Inf-31: Nei.

Til sist skal eg gje eit par døme på informantar som uttalar seg eintydig positivt, og som eg difor har valt å karakterisera som positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten.

Intervjuar: Kva er den finaste dialekten de veit om?

Inf-09: Finaste dialekten?

Intervjuar: Ja.

Inf-22: Sognamål.

Inf-09: Sognamålet

Intervjuar: Kvifor det?

Inf-22: He, tøft, he, he.

Inf-09: Det er det råaste, hardaste d-. Kjem du til Oslo og så.

Inf-22: Det er mest harry dialekten.

Inf-09: Ja, kjem du til Oslo, er det ingen som skjønar deg og så.

Intervjuar: Ja, korleis reagerer de då når folk ikkje skjønar dykk?

Inf-09: Pratar endå meir sognamål, he, he.

Inf-22: He, he, he.

Intervjuar: Ja.

Inf-22: Mm.

Begge desse informantane gjev uttrykk for at dei tykkjer det er tøft å snakka sogndøl. Når informant 22 (1fS) beskriv sogndalsdialekten

som "harry", vert det av han brukt positivt i motsetnad til når informant 5 brukte dette uttrykket.

Intervjuar: Kva synest de om sogndalsdialekten då?

Inf-18: He, den er tøff den. Den likar me, vande med han veit du.

Inf-27: Den er litt tøff.

Intervjuar: Å, ja, kva de likar med den då?

Inf-27: Er så breitt, er så tøft å høyra

Inf-18: "Pao og ao", he.

Inf-27: Viss, det er sånn songar sant, som, som dei syng på sånn sognemål, sant. Det er så tøft å høyra på liksom korleis det høyrer ut.

Inf-18: Ja, ææ.

For desse to jentene, informant 18 (1fS) og 27 (0fS), er tøft og breitt positivt.

Som ei oppsummering kan eg seia at elevar som svara at sogndalsdialekten er den finaste dialekten, eller som gav klart uttrykk for det andre stader under samtalen, har eg i kategoriseringane for hypotesane H4–H6 vurdert som positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten.

3.5 'Affektiv/kognitiv haldning' – 'foreldrebakgrunn'

H4: Elevar med ein eller to innfødde foreldre vil verbalt vera meir positive til tradisjonell sogndalsdialekt enn elevar med innflyttarforeldre.

Positive til tradisjonell sogndalsdialekt	Foreldrebakgrunn og kjønn			
	Jenter	Gutar	Total i tal	Total i prosent
2fS	2/5	7/7	9/12	75,0 %
1fS	4/6	4/6	8/12	66,7 %
0fS	1/7	2/5	3/12	25,0 %
Total	7/18	13/18	20/36	55,6 %

Tabell 6: Fordelinga av positive vurderingar til den tradisjonelle sogndalsdialekten i høve til foreldrebakgrunn og kjønn.

Gjennom den statistiske kji-kvadrat-testen "Goodness of fit" fekk eg ikkje signifikant utslag på forskingshypotesen min om at det er nokon skilnad når det gjeld positiv vurdering av sogndalsdialekten mellom elevar med ulik foreldrebakgrunn (fridomsgrader = 2, $\chi^2 = 3,1$ og $p = 0,212$). Det er med andre ord totalt for fåe personar med til at eit avvik frå ein venta verdi på 6,667 for kvar gruppe skal gje noko signifikant utslag. Nullhypotesen min om ingen skilnad vert difor ståande.

Reint kvalitativt viser tabellen likevel at det er dei elevane som har ein eller to foreldre frå Sogndal, som uttalar seg mest positivt til tradisjonell sogndalsdialekt.

3.6 'Affektiv/kognitiv haldning' – 'klassesteg'

H5: Det vil vera verbal skilnad på kor positive elevane i 8. klasse, 9. klasse og 10. klasse vil vera til den tradisjonelle sogndalsdialekten.

Positive til tradisjonell sogndalsdialekt	Klassesteg og foreldrebakgrunn				
	2fS	1fS	0fS	Total i tal	Total i prosent
8. klasse	5/8	4/5	0/3	9/16	56,3%
9. klasse	2/2	2/2	3/5	7/9	77,8%
10. klasse	2/2	2/5	0/4	4/11	36,4%
Total	9/12	8/12	3/12	20/36	55,6%

Tabell 7: Fordelinga av positive vurderingar til den tradisjonelle sogndalsdialekten i høve til klassesteg og foreldrebakgrunn.

Den statistiske testen viste heller ikkje her signifikant utslag for at det var nokon skilnad mellom gruppene (fridomsgrader = 2, $\chi^2 = 1,9$ og $p = 0,387$).

På direkte spørsmål viser tabellen at det kvalitativt sett er 9. klasse som gav mest positive vurderingar av den tradisjonelle sogndalsdialekten. Det er eit markert skilje mellom 10. klasse og dei to yngste klassane, 8. klasse og 9. klasse. Dette aldersutslaget skuldast blant anna at dei yngste verka meir spontane, medan elevane i 10. klasse jamt over hadde ein meir reflektert og nøytral måte å ordleggja seg på.

3.7 'Affektiv/kognitiv haldning' – 'kjønn'

H6: Gutar vil verbalt vera meir positive til tradisjonell sogndalsdialekt enn jenter.

Positive til tradisjonell sogndalsdialekt	Kjønn og klassesteg				
	8. klasse	9. klasse	10. klasse	Total i tal	Total i prosent
Jenter	4/10	1/3	2/5	7/18	38,9%
Gutar	5/6	6/6	2/6	13/18	72,3%
Total	9/16	7/9	4/11	20/36	55,6%

Tabell 8: Fordelinga av positive vurderingar til den tradisjonelle sogndalsdialekten i høve til klassesteg og kjønn.

Trass i at det i tabellen over ser ut til å vera store skilnader mellom kor positive jenter og gutar er til den tradisjonelle sogndalsdialekten, er det kvantitativt sett ingen signifikant skilnad mellom kjønna (fridomsgrader: 1, $\chi^2 = 1,8$ og $p = 0,180$). Sidan eg totalt sett har så fåe observasjonar, måtte det ha vore høvesvis 5 og 15 i kvar av gruppene for at eg skulle ha fått ein signifikant skilnad på 0,05.

Tabell 8 viser kvalitativt sett at nesten dobbelt så mange av gutane som jentene uttrykkjer seg verbalt positivt til den tradisjonelle sogndalsdialekten. Denne kjønnskilnaden kjem klarast fram i dei to yngste klassestega. Elles kan eg nemna at alle jentene (5 stk.) med begge foreldra frå Sogndal går i 8. klasse, men berre to av desse jentene uttrykte seg positivt til den tradisjonelle sogndalsdialekten.

3.8 'Kognitiv haldning' – 'klassetrinn, kjønn og foreldrebakgrunn'

Elevane vart i språkopptaksamtalen spurde om kva som var kjenne teikn på å snakka typisk eller breitt sogndøl. Trass i at informantane ikkje vart spurde om kva dei tykte om ein bestemt varietet eller at dei nødvendigvis tenkte på akkurat den same måten å snakka sogndøl på, vil eg tru at assosiasjonane hjå dei fleste har gått i retning av det som eg har valt å kalla tradisjonell sogndalsdialekt under varietet 1. Eg venta ikkje at dei ville vera i stand til å setja ord på alle typiske språkdrag i sogndalsdialekten, men eg var interes-sert i å sjå kva trekk

dei har eit så medvite forhold til at dei kunne setja ord på dei.⁶ Det vil truleg òg vera mange trekk dei vil kjenna att når dei høyrer dialekten, men som dei ikkje greier å forklara språkleg. Det viste seg t.d. at informantar heller enn å dra fram konkrete dialektdrag dei likte eller mislikte, grunngav vurderingane sine på bak-grunn av positive eller negative røynsler eller assosiasjonar knytte til personar som snakka slik. Informant 23 (1fS) i sitatet nedafor er døme på det:

Intervjuar: Kva er den finaste dialekten de veit om?

[...]

Inf-23: Eg likar sandanedialekten veldig godt

Intervjuar: Kvifor det?

Inf-23: og så litt opp i Møre og Romsdal. Nei, eg synest han er fin. Og fordi eg har møtt veldig mange hyggjelege folk som har snakka sånn.

Intervjuar: Mm, kva slags dialekt likar de ikkje då?

[...]

Inf-23: Nei, eg mislikar egentleg æh, alt ifrå Trøndelag og oppover. Hm, frå øvste kanten av Midt- Norge og oppover, frå der Norge begynner å bli smalt, mislikar eg dialekten.

Intervjuar: Kvifor det?

Inf-23: For der har eg hatt mindre bra erfaring med folk som snakkar sånn.

Intervjuar: Mm.

Svara under denne kognitive delen byggjer hovudsakleg på spørsmålet om kva det vil seia å snakka typisk eller breitt sogndøl. I utgangspunktet ville eg prøva å få svar på fylgjande hypotesar:

H7: Elevar med ein eller to innfødde foreldre vil ha større kunnskapar om typiske trekk ved sogndalsdialekten enn elevar med innflytta foreldre.

H8: Det vil vera skilnad på kunnskapane til gutar og jenter når det gjeld kjennskap til typiske sogndalstrekk.

H9: Di eldre elevane er, di fleire trekk i dialekten kjenner dei.

6 Dennis Preston meiner at sosiolingvistar bør utnytta meir den kunnskapen vanlege folk har til språket sitt. Han har arbeidd mykje med det han kallar folkelingvistikk 'folk linguistics' (sjå t.d. Preston 1996 og 2002).

Materialet mitt som skal kasta lys over desse hypotesane, har eit kvalitativt preg utan klare kategoriar og eignar seg difor dårleg til å bli testa statistisk. Eg vel difor å presentera svara på alle dei tre hypotesane i ein samla oversynstabell og deretter drøfta observasjonane.

Inf. nr. og kl.	Kunnskap om språklege trekk i sogndalsdialekten
	Jenter med to foreldre frå Sogndal
1 (8.)	"ao, pao, gao, slao", breitt sognemål "e pao skiulen"
2 (8.)	breitt, "kearo", "ao" i staden for "å"
3 (8.)	"ao", "pao"
4 (8.)	legg trykk på alt, nesten alle ord blir forandra, "pao og ao og hjao"
5 (8.)	"dao og pao"

	Jenter med ein av foreldra frå Sogndal
13 (8.)	Sånn "stao" "ao, nao"
14 (8.)	"mao, dao, sao", kuttar bokstavar, e = er
15 (8.)	ao-lydar, hina- og pina- uttrykk
16 (10.)	Fleirtal bunden form "trei"
17 (10.)	breitt, "ao og pao", litt born, von, "haskje", "kerao"
18 (10.)	"pao og ao"
	Jenter med ingen av foreldra frå Sogndal
25 (8.)	bur på Dalen, enkelte typiske ord, "ska me ne pao skiulen"
26 (8.)	"stao nou pao, ao-lydar, vanskeleg å forklara, mange uttrykk
27 (9.)	"pao og ao"
28 (9.)	"dao, pao"
29 (9.)	firkanta
30 (10.)	breitt, "dao", i staden for "å" så er det "ao", litt overdrive
31 (10.)	"mao og fao og eg", ao-lyden, "kerao"

Tabell 9: Kunnskapar om det å snakka typisk sogndøl hjå jenter ut frå klassesteg og foreldrebakgrunn.

Inf. nr. og kl.	Kunnskap om språklege trekk i sogndalsdialekten
	Gutar med to foreldre frå Sogndal
6 (8.)	"ao, pao uttrykk"
7 (8.)	grovt, "vaskefidla", "sjau, akjan, nikjan, tjue"
8 (8.)	ao-lydar, "blao, grao" mykje merkelege ord, "gole", "søkkel"
9 (9.)	Har med o-en "pao, rao, dao", mykje r, snakkar fort "ke ri ska pao rao eh?"
10 (9.)	"pao og ao", breiare enn bokmål
11 (10.)	"soli, jordi"
12 (10.)	"ao"

	Gutar med ein av foreldra frå Sogndal
19 (8.)	heile slekta herifrå, "ao, pao" greier
20 (8.)	(Ja til breitt og "ao, pao")
21 (9.)	(Ja til "dao og pao")
22 (9.)	Masse "ao" og ikkje "å", fort,
23 (10.)	"ao og pao", høgt i toneleie
24 (10.)	?
	Gutar med ingen av foreldra frå Sogndal
32 (8.)	breitt, "ao og pao", frå Sogndal
33 (9.)	"dao og pao", har ikkje med "å"
34 (9.)	(meiner det same som 10, dvs. "pao og ao", breiare enn bokmål)
35 (10.)	fort, kraftig
36 (10.)	"ao og pao og dei"

Tabell 10: Kunnskapar om det å snakka typisk sogndøl hjå gutar ut frå klassesteg og foreldrebakgrunn.

Generelt er *ao*-lyden det trekket som går att flest gonger på tvers av alle sosiale kategoriar. Det er vanskeleg å slå fast om dei med ein eller to innfødde foreldre veit meir om typiske trekk ved sogndalsdialekten enn dei med innflyttarforeldre. Samtalane fungerte dessutan slik at informantane ofte supplerte kvarandre med å nemna typiske trekk heller enn å visa kor mykje kvar enkelt av dei visste.

Det er likevel tydeleg at i dei tilfella der nokon av elevane gjev andre typiske karakteristikkar av sogndalsmålet enn *ao*-lyden, kjem det frå elevar med minst ein av foreldra frå Sogndal. Ei av jentene med ingen foreldre frå Sogndal, er likevel inne på trekket diftongering av *u*, når ho seier "skiulen". Eit par av gutane med to innfødde foreldre frå 8. klasse gjev mange konkretiseringar av typiske sogndalstrekk. I ordet "vaskefidla" kjem eit døme på segmentering, og i ordet "søkkel" kjem *ø*-lyden fram. Elles nemner òg ein av desse gutane dei karakteristiske talorda for sogningar "sjau, akjan, nikjan". Nokre elevar med innfødd bakgrunn dreg i tillegg til *ao*-lyden også fram *i*-målet. Gjennomgåande er det likevel *ao*-lyden som går att same kva bakgrunn elevane har.

Det er vanskeleg å sjå at det er nokon skilnad mellom gutar og jenter. Somme gutar veit mykje, og somme jenter veit mykje.

Når det gjeld aukande kunnskapar med alder, er det berre eit par elevar frå 10. klasse som nemner at det er typisk med *i*-endingar i sogndalsmålet. Denne kunnskapen kan vera noko dei har tileigna seg på skulen. Den eine eleven seier dessutan direkte at det er slik, for det har læraren deira sagt. Elles er dei aller fleste inne på *ao*-lyden, anten som lydleg fenomen eller ved å gje døme som viser at det er den lyden dei tenkjer på.

4 Oppsummerande drøfting

4.1 Foreldrebakgrunn

Sjølvplasseringa (jf. tabell 1) gjev eit bilete av at fleire elevar med minst ein av at foreldra frå Sogndal vurderer seg sjølve til å snakka ein av dei tre sogndalsvarietetane enn elevar som ikkje har foreldre frå bygda. Det same mønsteret går att i utsegnene til informantane (jf. tabell 6), dvs. at elevar med minst ein av foreldra frå Sogndal er mest positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten. Det kan såleis sjå ut til at foreldrebakgrunn spelar ei viktig rolle for korleis haldningane til talemålet vert. Foreldra er dei næraste sosialiseringss-agentane borna har, og det er rimeleg å tenkja seg at born kan vidareføra haldningar frå foreldra.

4.2 Kjønn

Gutane seier at dei snakkar meir likt varietet 1 enn jentene (jf. tabell 2), og dei er mest positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten (jf. tabell 4, 5 og 8). Ut frå tabell 4 og 5 kan det òg sjå ut til at ei negativ innstilling til sogndalsdialekten fyrst startar hjå jentene.

Det mest interessante er likevel å prøva å finna svar på kvifor det syner seg å vera så store skilnader mellom kjønna. Kvinnene vert ofte sedde på som språklege trendsetjarar. Dei registrerer gjerne før menn kva som er inn. Labov (2001: 321) seier:

As the innovators of most linguistic changes, they spontaneously create the differences between themselves and men. In adopting new prestige features more rapidly than men, and in creating more sharply against the use of stigmatized forms, women are again the chief agents of differentiation, responding more rapidly than men to changes in the social status of linguistic variables. Men follow behind with a lesser degree of investment in the social values of linguistic variation.

På eit vis gjev kjønnskilnadene assosiasjonar til sminke og klede. Kvinner synest generelt å vera meir opptekne av korleis dei ser ut enn det menn gjer. Dette finn eg òg belegg for å hevda ut frå materialet mitt. I sitatet nedafor vert jentene kalla "moteløver" (jf. inf. 11). Dette indikerer nettopp at jentene kan ha ein rolle som "vêrhøner" for kva som gjev sosial status. Kontrastivt gjev nokre av gutane direkte uttrykk for at dei ikkje bryr seg om skiftande klesmotar, slik sitatet her viser:

Intervjuar: Motar og klede og

Informant 11: Ja, jau.

Intervjuar: frisyrrar?

Informant 12: Ja.

Informant 11: Jenter, jenter dei er, dei er, dei er såkalla moteløver i forhold til gutane. Me berre finn det me finn me, og så går me i det.

Informant 12: Ja, eg bryr ikkje meg kva eg går i.

Informant 11: Ah.

Informant 12: Det er no heilt det same for meg.

Informant 11: Berre du har noko som er

Informant 12: Men det trur eg er meir slik at dei må ha det som er inn no.

Informant 11: Elles så blir dei, elles så blir dei, dei misunnelege på veninnene sine,

Intervjuar: Mm.

Informant 11: kanskje. Eg veit ikkje. Eg er ikkje jente, så eg veit ikkje.

Intervjuar: Nei.

Informant 12: Mykje sminke.

Informant 11: Ekstremt mykje. Nei, ja.

Jentene er meir opptekne av å følgja motar visuelt sett, men kanskje dei er meir opptekne av korleis dei høyrer ut òg? Parallellen til det lydlege/språklege uttrykket er i alle fall slåande. Det å snakka tradisjonell og "brei" dialekt vert i mange samanhengar òg oppfatta som maskulint (jf. Trudgill 1975). Fleire av gutane i materialet er òg inne på at dei tykkjer sogndalsdialekten er tøff (inf. 9, 10 og 22). Dei brukar karakteristikkar som "tøff", "rå", "hard" og "harry", og meiner det positivt. Det er også éi jente (inf. 27) som synest at sogndalsdialekten er så brei, og at det er tøft å høyra. Denne jenta gjev elles uttrykk for å ha mykje kontakt med litt eldre sognegutar, og det er mykje som tyder på at ho difor likar det maskuline, dvs. både gutane og måten dei pratar på. Fleire av jentene karakteriserer den breie sogndalsdialekten som "grov", "mørk" og "harry" (inf. 25, 14, og 5) noko som truleg er karakteristikkar som ligg nærast opp til det maskuline. Informant 2 kjem med ei svært direkte utsegn som illustrerer nettopp dette når ho seier: "Det er skikkeleg sånn, nett som karastemma som pratar voldsomt breitt." Denne koplinga mellom brei dialekt og det "rå", "mørke" og "maskuline" ser såleis ut til å ha større appell til gutane enn til jentene.

Eit interessant resultat hjå Labov var òg at kvinnene såg ut til å ha eit språk som var nokså likt med språket til gutar som var ein generasjon yngre (jf. Labov 2001: 306–309). Når kvinnene i dei fleste samfunn både er dei som ber språket vidare til neste generasjon, og som set i gang språklege endringar, kan det vera med å forklara kvifor gutane "heng" etter.

4.3 Klassestrinn

Klassane har kvar sine "favorittvarietetar". For 8. klasse er det varietet 3 som dominerer, for 9. klasse er det varietet 1, og for 10. klasse er

det varietet 2 (jf. tabell 3). Også i form av direkte utsegner er det 9. klasse, og då særleg gutane, som er mest positive til den tradisjonelle sogndalsdialekten. Ei feilkjelde her er at eg totalt sett har færre elevar frå 9. klasse enn frå dei andre klassane av di klassetrinn ikkje var uttrekkingskriterium. Kvifor det viser seg å vera slike klasseskilnader, er vanskeleg å gje noko eintydig svar på. Det kan tenkjast at desse elevane som trass alt er nokså jamgamle, har hatt ulikt mykje kontakt med innfødde sogndøler i oppveksten, t.d. hatt ulike lærarar i barnehage og skule. Dette vil eg undersøkje nærare under djupintervjufasen (jf. figur 2).

5 Konklusjon

Informantane i denne sjølvrapporteringsdelen avspeglar truleg språkhaldningane hjå 14–16 åringar i Sogndal. Dei 36 uttrekte informantane utgjer 22,2 % av alle dei 162 ungdomsskuleelevane ved Sogndal ungdomsskule skuleåret 2000/2001 og 23,5 % av dei 153 elevane som var på skulen og vart med på den indirekte haldningsgranskinga i januar 2001.

Ein del av innflyttarungane ser ut til å vera negative til sogndalsdialekten. I samtale med elevar med innflyttarforeldre verkar det stundom som om nokre av jentene med to sogndalsforeldre vert vaklande og usikre (jf. 3.4). Ei omfattande spreining av ikkje-sogndølske trekk og negative haldningar til den tradisjonelle sogndalsdialekten vil truleg berre skje dersom dei som i dag er berarar av desse haldningane, er mange nok og har stor nok prestisje blant ungdomane.

Denne direkte haldningsgranskinga kan lesast uavhengig av den indirekte granskinga og resultatata frå språkopptaka. Likevel vil ein få eit meir komplett bilete av dei haldningane ungdomane har til sogndalsdialekten dersom ein ser alle delundersøkingane saman, av di metodane er ulikt eigna når det gjeld å få best mogleg tak i dei forskjellige haldningskomponentane (jf. 1).

Kristiansen registrerte ingen motsetnad mellom det dei unge informantane (16–25 år) sa under samtalen på banda og det dei svara på dei skriftlege spørjeskjema. Av di svara i spørjeskjemaet var lettare å kvantifisera enn samtalan, valde han berre å gjenge

resultata frå spørjeskjemaa under den direkte språkhaldnings-granskinga (jf. Kristiansen 1991: 75). Han såg her at dei unge vurderte riksdansk og sjællandsk (næstvedsk) klart høgare enn københavnsk når dei vart spurde direkte, men at københavnsk kom på fyrsteplass hjå dei same informantane i den indirekte språkhaldningsgranskinga. Den indirekte granskinga, men ikkje den direkte haldningsgranskinga, viste seg såleis å stemma med språkutviklinga som syner at københavnske språktrekk spreier seg (jf. Kristiansen 1991: 366).

Det har vist seg at det ikkje alltid er samsvar mellom korleis folk hevdar dei snakkar, og slik dei verkeleg snakkar. Trudgill såg at menn i Norwich helst underrapporterte om bruk av lokale former, medan kvinner overrapporterte (jf. Trudgill 1975). Fyrst i neste fase når eg ser dei direkte haldningsresultata opp mot talemålet til informantane, vil eg få eit mål på kor pålitelege desse sjølvrapporterte opplysningane er.

Litteratur

- Baker, Colin 1992: *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Eagly, Alice H. & Shelly Chaiken 1993: *The Psychology of attitudes*. Fort Worth, Texas: Harcourt Brace Jovanovich.
- Haugen, Ragnhild 1998: Variasjon og endring i sognaldialekten. I: *Målbryting 1*.
- Hellevik, Ottar 2002: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hewstone, Miles, Antony S.R. Manstead & Wolfgang Stroebe (red.) 1997: *The Blackwell Reader in Social Psychology*. Malden: Blackwell Publishers.
- Kinney, Paul R. & Colin D. Gray 2000: *SPSS for Windows Made Simple*. 10. utgåve. Hove, East Sussex, UK: Psychology Press.
- Kristiansen, Tore 1991: *Sproglig normidealer på Næstvedægnen. Kvantitative sprogholdningsstudier*. Uprenta PhD-avhandling. København: København Universitet.
- Labov, William 2001: *Principles of Linguistic Change. Volume 2: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Larsen, Amund Bredesen 1926: *Sognemålene*. Oslo: A. W. Brøgers boktrykkeri A/S.
- Nielsen, Geir H. & Kjell Raaheim (red.) 1997: *En innføringsbok i psykologi for universiteter og høyskoler*. Oslo: Cappelen.

- Preston, Dennis R. 1996: Whaddayaknow? The Modes of Folk Linguistic Awareness. *Language Awareness*. Vol. 5, No. 1. 40–73.
- Preston, Dennis R. 2002. Language with an Attitude. I: J.K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (red.): *The Handbook of Language Variation and Change*. 40–66. Oxford: Blackwell.
- Rosenberg, Milton J. & Carl I. Hovland 1960: *Attitude Organization and Change. An Analysis of Consistency among Attitude Components*. New Haven: Yale University Press.
- Raaheim, Kjell & Geir Høstmark Nielsen (red.) 2000: *Studiebok i psykologi til en innføringsbok i psykologi for universiteter og høyskoler*. Oslo: Cappelen.
- Sheskin, David J. 2000: *Handbook of Parametric and Nonparametric Statistical Procedures*. 2. utg. New York: Chapman & Hall/CRC.
- Stahlberg, Dagmar & Dieter Frey 1993: Attitudes I: Structure, Measurement and Functions. I: Hewstone, Miles, Wolfgang Stroebe, Jean-Paul Codol & Geoffrey M. Stephenson: *Introduction to Social Psychology*. 142–166. Blackwell: Oxford
- Trudgill, Peter 1975: Sex, covert prestige, and linguistic change in the urban British English of Norwich. I: Thorne, Barrie & Nancy Henley (red.). *Language and sex: difference and dominance*. Rowley, Mass: Newbury House.
- Venås, Kjell 1991: *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo: Novus.
- Woods, Anthony, Paul Fletcher & Arthur Hughes 2000: *Statistics in language studies*. Cambridge: University Press.
- Ølmheim, Per Arvid 1971: *Sogndalsmålet. Ein fonemanalyse med vedlagt materiale*. Upublisert hovudoppgåve i nordisk. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Ølmheim, Per Arvid 1983: “...sa sogningen til fjordingen”. Bergen: Sogn Mållag og Firda Mållag.
- Ølmheim, Per Arvid 1986: Sogndalsmålet. Ei utgreiing om lyd- og formverket. I: Per Sandal (red.): *Sogndal bygdebok*. Bind 1. 53–77. Sogndal: Sogndal sogelag.